

'Schaduwconferentie' verwijt G-7 plundering

Door een onzer redacteurs

NIJMEGEN, 9 juli — Het economische beleid van de industrielanden leidt tot plundering van de aarde. Het rijke Westen wordt nog rijker ten koste van de mensen in de Derde Wereld.

„We hebben weinig of niets te verwachten van jullie, deze week in Houston”, schrijven de deelnemers van drie 'tegenconferenties' in Houston, Helsinki en Nijmegen in een open brief die vanochtend is gezonden naar de leiders van de zeven belangrijkste industrielanden. Vandaag zijn die in Houston (Texas) begonnen aan hun jaarlijkse topconferentie, de zogenoemde G-7.

Voorbeeld voor de organisatoren van de conferentie in Nijmegen, die voor de eerste keer in Nederland plaatsheeft, is 'The Other Economic Summit'. Deze 'schaduwconferentie' wordt elk jaar in de Verenigde Staten gehouden ten tijde van de G-7.

De schrijvers van de open brief hebben weinig illusie dat hun boodschap enige indruk zal maken op de regeringsleiders. „Maar we willen aan het publiek een signaal afgeven”, zei Wouter van Eck (25) van de organiserende Stichting TANTAM gisterochtend tijdens de tegenconferentie in Nijmegen.

„Beste Julio Andreotti, George Bush, Toshiki Kaifu, Helmut Kohl, François Mitterrand, Brian Mulroney en Margaret Thatcher”, luidt de aanhef van de open brief. „De cijfers over produktieniveau, handel en rentabiliteit hebben hun tegenpool in andere gegevens.”

De brief haalt cijfers aan van UNICEF over stijgende kindersterfte, van het Zweedse instituut SIPRI over de gigantische bedragen die de wapenwedloop vergt, en van de milieu-organisatie World Watch Institute over de omvang die de vervuiling van het milieu en

de vernietiging van natuurlijke rijkdommen heeft aangenomen.

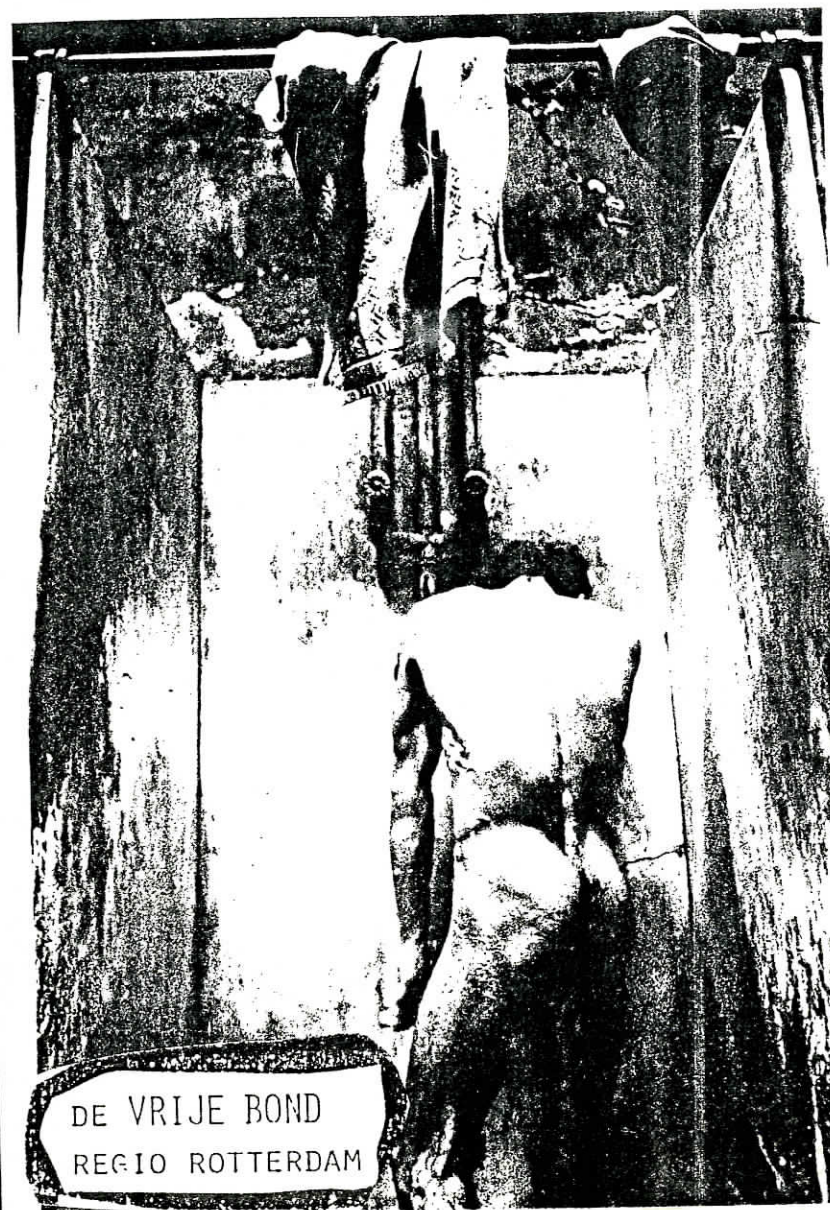
Een bonte verzameling actiegroepen en alternatieve organisaties discussieerde op de vroege zondagmorgen over „de noodzaak van een fundamenteel andere economie”. Naast de Boerengroep Wageningen, Honger Hoefst Niet, Milieu-actiewinkel de Broeikas en de Kleine Aarde nemen ook organisaties als Van zwaarden tot ploegscharen en Vrouwen tegen Bevolkingspolitiek deel aan de conferentie in Nijmegen.

Het jonge — gemiddeld twintig tot dertig jaar — publiek klapt de handen stuk als de Indiase milieu-activist Saral Sarkar (50) spreekt over de noodzaak van „de-industrialisatie” in het Westen. Dit om te voorkomen dat het milieu verder vervuult en de vernietiging van natuurlijke rijkdommen ongestoord doorgaat. „Niet alle jongeren willen een grote auto, een vakantie naar Spanje en een vette bankrekening”, licht een 21-jarige student sociologie toe.

Sarkar en de andere sprekers laken het dogma van de economische groei dat de deze wereld teistert. Volgens de Indiase milieu-activist moet ook de Derde wereld de gedachte opgeven ooit de rijkdom van het Westen te evenaren. „Het Westen dankt zijn rijkdom aan 400 jaar uitbuiting van de Derde wereld, en het neo-kolonialisme woekert voort.” De natuurlijke rijkdommen van de aarde zijn eindig en het Westen moet zijn industriële economieën inkrimpen. „Het Westen moet leren gelukkig te zijn met minder en zijn rijkdom delen met de ontwikkelingslanden.”

Sarkar vreest dat een tweede 'Tsjernobyl' nodig zal zijn om politici en publiek wakker te schudden. Een andere spreker voorziet „honderd jaar strijd met als inzet de milieuproblematiek”.

"BEVRIJDENDE EKONOMIE"

DE VRIJE BOND
REGIO ROTTERDAM

Ma. 9 juli 1990

NRC Handelsblad 9

BEVR
Abro 1829

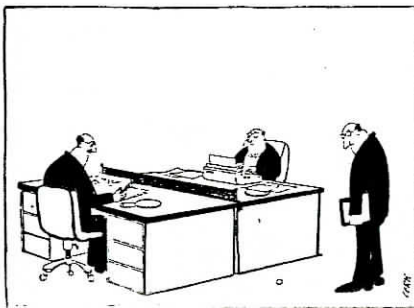
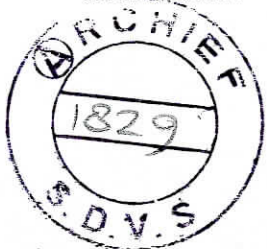
KLEINSCHALIGHEID EN EKONOMIE

Wat houdt kleinschaligheid nu eigenlijk in? Is dat de woning van de anti-militarist Kees Koning? Zijn woning bestaat uit een houten schuurtje van twee bij drie meter. Koning: "Op den duur heb je een eigen ameublement waarvoor niemand zich hoeft te schamen". Of is kleinschaligheid een populaire theorie van E.F. Schumacher die door menig groen-anarchist, zoals Hans Ramaer, wordt overgenomen? Schumacher: "Alles wat een hinderpaal vormt voor de economische groei wordt in onze samenleving als beschamend beschouwd, en als mensen vasthouden aan deze 'hinderpalen' gaan ze ofwel voor saboteurs ofwel voor dwazen door". Of vormt kleinschaligheid een onmisbare schakel in een andere economie? Kees van den Bosch, toen nog werkzaam voor het Landelijk Beraad uitkeringsgerechtigden: "Ieder individu moet toegang hebben tot alle vormen van arbeid, betaald en onbetaald. Er moet herwaardering en herverdeling van arbeid plaatsvinden. Een ander arbeidsbestel betekent dat er een halt moet worden gebracht aan een voortdurende en verspillende economie". In deze optiek is kleinschaligheid aldus een noodzakelijke en humane vorm waarin arbeid gegoten kan worden. Ook Michael Makowski van het Stedelijk Bureau Ander Werk te Rotterdam, dat zich vooral richt op het scheppen van zinvolle arbeid voor laag- en ongeschoolde Rotterdammers, wijst op het humane karakter van kleinschalige ondernemingen: "Veel mensen die lange tijd werkloos geweest zijn hebben een aangetast zelfvertrouwen. Als ze na een flinke periode weer aan de slag kunnen blijkt een kleinschalig project een positief effect op hun houding te hebben". Kleinschaligheid is op velerlei wijze uitlegbaar. Verstikt het ons of bevrijdt het ons?

In het werken aan een andere, en liefst bevrijdende, economie speelt kleinschaligheid steeds een grote rol. Kijk maar eens naar de werkgroepen en discussies in Nijmegen rondom de 'TAMTAM'-manifestatie. In deze brochure zullen we dan ook terugkomen op dit gebeuren waarin een 'andere' economie centraal stond. Naast aandacht voor TAMTAM ook veel aandacht voor de journalist en radiomaker Kees van den Bosch, die in de jaren '60-'80 actief betrokken was bij de kleinschaligheidsbeweging. Hij dacht zowel na over loonvormende arbeid en werken met behoud van een uitkering (of basisinkomen). Het door ons opgenomen artikel, "Loonvorming of Basisinkomen?" verscheen in 1984 in de MEMO-krant. Het verhaal past prima in onze discussie.

Opnieuw hoopt de Vrije Bond, regio Rotterdam, middels deze teksten en voordrachten opnieuw de discussie te stimuleren. Wat moeten we met het fenomeen kleinschaligheid? Welke plaats neemt kleinschaligheid in in een bevrijdende economie? Hopelijk kunnen we uit het debat van 5 maart 1991 enige elementen destilleren voor de opbouw van een andere economie.

5-03-1991
Siebe Thissen

GROOTSCHALIGE EKONOMIE IN 'T KLEIN

Jan Kortie
Wim Kersten

In de meeste "handboeken voor de economie" wordt verkondigd en beargumenteerd dat een vergroting van de produktie in de regel een verlaging van de kosten (per eenheid produkt) met zich mee brengt.

Met andere woorden: grootschaligheid is het devies voor iedere onderneming.

Bovendien ligt 'grootschaligheid' min of meer ingebakken in de traditionele economische groei-theorie.

Over de nadelen van deze grootschaligheid wordt (bewust?) gezwegen...

We zullen als voorbeeld een paragraaf uit "Handboek van de Economie" van Paul A. Samuelson nemen:

uit: **paul a. samuelson/
handboek van de economie 1**

blz. 58 - 59. (Utrecht, 1969)

BEZUINIGING BIJ MASSAPRODUKTIE

Voor we van deze materie afstappen, moeten we nog wijzen op een verschijnsel dat afwijkt van het voorgaande doordat niet één produktiefactor wordt gevarieerd, maar alle tegelijkertijd en in dezelfde mate.

Gesteld dat we eenvoudig de schaal van het produktieproces vergroten, dat we m.a.w. alle produktiefactoren tegelijk en in dezelfde mate versterken. Bij vele industriële processen zal dan blijken dat bij bijvoorbeeld verdubbeling van alle produktiefactoren de opbrengst méér dan verdubbelt. Dit verschijnsel kan men de 'toenemende opbrengst bij schaalvergroting' noemen. (De vak-economen hanteren graag de Engelse term 'increasing returns to scale'.)

De wet van de afnemende meelopbrengst refereert altijd aan de situatie waarbij enkele factoren worden gevarieerd en andere gelijk blijven. Derhalve is het verschijnsel der 'toenemende opbrengst bij schaalvergroting' niet in directe tegenspraak met de wet der afnemende meelopbrengst.

De 'toenemende opbrengst bij schaalvergroting', ook wel aangeduid als 'de bezuinigingen bij massaproductie' uit zich dikwijls in een van de volgende voordelen:

1. Het gebruik van niet-menselijke en niet-dierlijke arbeidskracht (water, wind, stoom, elektriciteit, turbines, verbrandingsmotoren en atoomenergie).
2. Het gebruik van automatische zelfregelende mechanismen (draaibanken, jigs, servo-mechanismen).
3. Het gebruik van genormaliseerde onderdelen.
4. Het ontleden van een samengesteld proces in een aantal telkens terugkerende eenvoudige handelingen.
5. Specialisatie van taken en arbeidsverdeling.

De lopende band in de automobiellindustrie en de historische ontwikkeling van de moderne textielindustrie - spinnen en weven - zijn typerende voorbeelden van deze factoren.

Bij enig nadenken zal het duidelijk zijn dat al deze bezuinigingen slechts dan ten volle tot hun recht komen, als er een voldoende aantal eenheden wordt geproduceerd om het de moeite waard te maken een zeer gedetailleerde organisatie van de produktie op te zetten. Als er maar een paar kanonnen hoeven te worden geproduceerd, kunnen deze misschien even goed met de hand worden gemaakt; maar als er middelen aanwezig zijn om er duizenden te produceren, zal het lonen om ter voorbereiding grondig uitgewerkte voorzieningen te treffen die niet herhaald behoeven te worden als het aantal te produceren eenheden toeneemt. In zulke gevallen waar louter de schaal waarop wordt geproduceerd, belangrijk is, zal de tendens dat de onveranderlijke grootte van het land afbreuk doet aan het rendement van de meerdere arbeid, voor lange tijd kunnen worden tegengegaan door het effect van de schaalvergroting.

De bezuiniging bij massaproductie verklaart waarom zo vele artikelen die wij kopen, door grote ondernemingen worden gefabriceerd. Wij zullen zien dat zij ook licht werpt op begrippen als de arbeidsverdeling en de specialisatie. Zij stelt problemen aan de orde (bijvoorbeeld dat van het monopoliebedrijf) waarop wij in volgende hoofdstukken herhaaldelijk zullen terugkomen.

De nadelen waar Samuelson aan voorbij gaat, zijn ruw weg in drie categorieën in te delen.

1. De nadelige gevolgen voor de mens en het milieu
2. De nadelige werkomstandigheden voor de mens
3. De nadelige gevolgen voor de mens als konsument.

ad 1. De nadelige gevolgen voor de mens en het milieu

Het is Keynes en zijn eerste volgelingen niet euvel te duiden, dat zij niet voorzagen wat de gevolgen zouden zijn van een ongebreidelde toename van het gebruik van niet-menselijke en niet-dierlijke arbeids-

kracht. Van de opsomming, die Samuelson geeft, zijn wind, water en (in mindere mate) stoom niet milieuvijandig. Anders is 't gesteld met elektriciteit (als sekundaire energiebron), turbines, verbrandingsmotoren en atoomenergie.

Het toenemende gebruik van deze vormen van arbeidskracht draagt in sterke mate bij aan de vervuiling van bodem, lucht en water.

Daarnaast is er sprake van een dubbele aanslag op de natuur: de massale aanwending van grondstoffen voor het produktie-proces verstoort het natuurlijk evenwicht dermate, dat de korte termijn voordelen bij lange na niet opwegen tegen de katastrofale gevolgen op de lange termijn.

Hier geldt de absolute wet van de schaarste, in tegenstelling tot de door ekonomen uitgevonden "relatieve schaarste".

zie o.a.: E.J. Mishan, De welvaart wordt duur betaald, Utrecht, 1971

E.F. Schumacher, Hou het klein, Utrecht, 1972

R. Hueting, Nieuwe schaarste en economische groei, Amsterdam, 1974.

2. De nadelige werkomstandigheden voor de mens

De werksituatie heeft als gevolg van de schaalvergroting (specialisatie van taken en werkverdeling) grote veranderingen ondergaan.

De werkplaats is mogelijk schoner, lichter en overzichtelijker geworden, doch het werk zelf is in veel gevallen verworpen tot een min of meer afgepaste handeling.

Lopende banden en geautomatiseerde produktielijnen hebben het werk voor een groot aantal handarbeiders in partjes verdeeld. Naast fysieke en psychische problemen die daarbij kunnen ontstaan (het ziekte-verzuim neemt o.a. hierdoor nog steeds toe), treedt een grote mate van vervreemding op. Dit geldt voor zeer veel soorten arbeid, niet alleen de handarbeid: men is zo gespecialiseerd bezig, dat velen niet

in de gaten hebben wat de relevantie van hun werk is voor henzelf of voor hun direkte omgeving. Men verliest het zicht op eigen werk.

ad 3. De nadelige gevolgen voor de mens als konsument.

Met de schaalvergroting in de produktie-sfeer, zijn de ondernemingen in omvang gegroeid. Fusies en konsentraties zijn voordeliger, kleine bedrijven worden overvleugeld en opgeslokt, multinationals ontstaan.

Dit alles maakt de konsument steeds machtelozer. Grote ondernemingen produceren op standaard-formaat. De bouw van een woonwijk met identieke huizen is goedkoper dan een skala van verschillende types. De produktie van veel dezelfde kostuums is goedkoper dan op het lijf gemaakte maat-pakken.

De producent vervaardigt niet langer meer wat de konsument wil; de konsument mag kopen wat de producent denkt dat hij wil. Daarbij wordt de 'wil' van de konsument steeds meer 'gestuurd' door de reklame (die vaak niets meer met informatieverschaffing te maken heeft) en andere min of meer agressieve verkooptechnieken.

Dit geldt uiteraard niet alleen voor het soort en de uitvoering van de produkten, maar ook voor de hoeveelheid.

Het afwegen van de voor- en nadelen van grootschaligheid wordt bemoeilijkt door het verschil in karakter: de voordelen zijn gemakkelijk in geld uit te drukken en te meten, de nadelen zeer moeilijk of in 't geheel niet. Toch mag dat geen reden zijn om die afweging dan maar achterwege te laten en zodoende te suggereren dat er geen vuiltje aan de lucht is.

Vanwege het feit dat "de ekonomie" zo'n allesoverheersende rol speelt, wordt 't hoog tijd dat de vóóronderstellingen (die aan de huidige groei-ekonomie ten grondslag liggen) opnieuw drastisch worden herzien, waarbij ruimere aandacht moet worden geschonken aan de kwaliteit van het leef-milieu. "Ruimteschip Aarde" vereist een nieuwe ekonomische benadering: de grenzen zijn beperkt.

Jan Kortie
Win Kersten

Economische haalbaarheid van de bevrijdende ekonomie

Op zoek naar een bevrijdende ekonomie heeft de afdeling Rotterdam van de Vrije Bond zich tot noch toe gericht op het maken van een "ideologisch verlanglijstje". De eerste zoektocht stond vooral in het teken van: "Naar wat voor maatschappij willen we eigenlijk toe?" Op de tweede avond werd aandacht geschonken aan de praktische mogelijkheid om je wensen te realiseren. Van de drie inleiders tot de discussie was de eerste, Jan van Wijngaarden, gediplomeerd ekonom. Hij vertelde een en ander over de ekonomische structuur die waarmee "de maatschappij" beschreven kan worden. De andere twee sprekers, Jan Bervoets en Jos Van Golde, proberen allebei op geheel eigen wijze, ekonomische veranderingen te bewerkstelligen en deden hun opvattingen uit de doeken.

Door Bas Kuiper

Op grond van de eerste avond kwam de regio Rotterdam van de Vrije Bond tot de volgende uitgangspunten voor bevrijdende ekonomie.

1. Vrije individuen werken vrijwillig en gelijkwaardig samen;
2. Zij produceren naar behoefte en niet om de winst;
3. Samenwerking vindt plaats op basis van onderlinge solidariteit.

De discussie die de eerste avond gevoerd werd, draaide met name om de vraag of deze drie grondslagen het best verwezenlijkt kunnen worden in een maatschappij die de nadruk legt op individueel initiatief met als motivatie persoonlijk gewin, zoals de anarcho-kapitalist Stefan Glabbeek betoogde, of dat realisatie beter tot stand zou komen in een op basis van kleinschaligheid georganiseerde maatschappij van kleine gemeenschappen waarbinnen een sterke nadruk op collectieve verantwoordelijkheid gelegd wordt, zoals de groen-anarchist Hans Ramaer betoogde. (Zie Buiten de Orde no. 4 van 1990).

De enige consensus tussen beide heren was dat het bindmiddel tussen verschillende individuen in een maatschappij niet zozeer uit moet gaan van het persoonlijk gewin dat van relaties uit kan gaan, maar eerder dat mensen samenwerken en samenleven op grond van solidariteit (en dat die solidariteit ook ten grondslag ligt aan de ekonomie). Met de wetenschap begroetten de Rotterdammers de tweede thema-avond.

De tweede thema-avond stond in het teken van de haalbaarheid van een bevrijdende ekonomie. Aandacht voor wat haalbaar is en wat niet. Samengevat: aandacht voor ekonomie.

Technische factoren

Als eerste werd het woord gevoerd door Jan van Wijngaarden. Hij maakte duidelijk

in hoeverre de verwezenlijking van een bevrijdende ekonomie afhankelijk is van 'technisch ekonomische' factoren.

Van Wijngaarden begon meteen duidelijk te maken dat de ekonomie als maatschappelijke wetenschap beperktheden heeft. Hij verduidelijkte dat aan de hand van een definitie: „Economie bestudeert het gedrag van mensen voorzover dat is gericht op het gebruik van schaarse middelen ten behoeve van hun behoefte bevrediging.”

De eerste beperktheid betreft het feit dat de ekonomie zich richt op schaarse middelen. De keuzemogelijkheid om een bron te exploiteren is beperkt.

De tweede beperktheid heeft te maken met meetbaarheid. Stel dat men ervan uitgaat dat menselijk geluk geanalyseerd

kan worden aan de hand van de volgende begrippen:

1. Welstand (wat geproduceerd wordt)
2. Welvaart (in hoeverre produktie overeenstemt met menselijke behoeften)
3. Wezijn (voelt een mens zich prettig).

De ekonomie als verklarende wetenschap kan allen punt 1 behandelen, punt 2 slechts gedeeltelijk en over punt 3 valt binnen de wetenschap geen uitspraak te doen.

Economische orde

Waar Van Wijngaarden het wel over kan hebben is: ekonomische orde. Mogelijkheden om te produceren moeten getoetst worden aan de meest wenselijke produkten. Hoe complexer een maatschappij wordt, des te dringender wordt de nood-

Diskussie over de Vrije Bond in Appelscha

motivatie is solidariteit (saamhorigheid).

Mensgericht

De kritiek die Van Wijngaarden heeft op de markteconomie is dat de produktie niet bestuurd wordt door mensen, maar dat het individu een winstgevend doel is geworden (de mens is van SUBJECT nu OBJECT geworden). Hierbij moet weer gedacht worden aan de tekortkomingen van de wetenschap om uitspraken te doen over welvaart en welzijn van mensen.

Dit laatste punt wil Van Wijngaarden ook die mensen meegeven die altijd de noodzaak van de markt benadrukken. Niet de markt, maar de mens moet aan de basis van de argumentatie staan.

Informatievoorziening in de markteconomie vindt plaats via geld. De informatievoorzieningen is het zwakste punt van de markteconomie. Dit wordt duidelijk aan de hand van twee actuele problemen: De overproduktie en het oneigenlijk gebruik van informatie zoals rente en speculatie.

De economische orde kan aangepast worden. Aanpassing moet echter consistent gebeuren. Besluitvorming, informatie en motivatie moeten goed op elkaar afgestemd zijn.

Abva-kabo

Jan Bervoets werkt in overheidsdienst bij de Rijksarchief dienst. Als ambtenaar is hij georganiseerd in de bedrijfsorganisatie voor ambtenaren: de Dienstcommissie, een vanuit de Abva-kabo samengesteld orgaan, waarvan de leden om de vier jaar worden gekozen. De functie van de Dienstcommissie is de belangenbehartiging van ambtenaren wat betreft hun sociaal-economische positie.

Bervoets ziet in het deelnemen aan de Dienstcommissie een mogelijkheid om vanuit zijn anarcho-syndicalistische principes actief te zijn. Actief zijn vanuit anarcho-syndicalistische principes houdt volgens hem vooral in:

1. Het binnen je bedrijf doorgeven en uitdragen van je eigen ideeën voor een nieuwe samenleving en het uitdragen van een nieuwe strategie om tot die samenleving te komen.
2. Alternatieven voor een nieuwe samenleving moeten altijd komen vanuit je eigen werksituatie. Maatschappelijke veranderingen komen tot stand doordat mensen vanuit hun eigen werksituatie veranderingen aanbrengen in hun bedrijf. Verdere organisatie geschiedt van onderop en gaat uit van onderlinge solidariteit.

Klassenstrijd

Jan Bervoets noemt zich klassenstrijd-anarchist, en als zodanig ziet hij ook een revolutionaire taak voor het vakbondswerk, of beter, het anarcho-syndicalisti-

sche vakbondswerk. Het doel is de bevrijding van de arbeiders door organisatie vanuit basisorganisaties, van onderop en door activiteit van arbeiders zelf. Dit om te komen tot een vrije samenleving waarin arbeiders zelf vanuit de basisorganisaties hun economische omstandigheden bepalen.

De activiteit in de Dienstcommissie van Bervoets sluit aan bij het idee dat men zich dient te organiseren uitgaande van de eigen werksituatie. Niet op alle punten sluit zijn organisatie aan bij anarcho-syndicalistische principes. Naast behartiging van sociaal-economische belangen van arbeiders, heeft een op revolutionaire grondslagen georganiseerde basisorganisatie de taak revolutionaire propaganda te voeren. Het Abva-kabo leent zich hier niet voor vanwege de autoritaire structuur van de bond, en omdat de Abva-kabo te veel ingekapseld is door de bestaande economische orde.

De strijd van Jan Bervoets is een strijd van arbeiders, in zijn geval ambtenaren, tegen het kapitaal, een klassenstrijd. De strijd moet gevoerd worden via revolutionaire basisorganisaties door de arbeiders zelf of ten minste met behulp van een bedrijfsorganisatie door de arbeiders zelf.

Frustratie

Jos van Golde is medevenoot van een bedrijf dat zich bezighoudt met advisering over bedrijfsadministratie, verzekeringen en belastingvraagstukken. Het bedrijf heet Groucho's a.a. Van Golde is er samen met een ander aan begonnen uit frustratie over een loopbaan in loondienst. De medewerkers zijn zelf (mede-)eigenaars van het bedrijf. In de loop der tijd heeft men daarvoor een paar problemen moeten oplossen.

De juridische vorm van het bedrijf werd de firma. Medewerkers werden medevenoot. Het aantal medevenooten is beperkt. Groei is mogelijk, maar leidt uiteindelijk tot opsplitsing in meerdere firma's. Van Golde is van mening dat bij een bedrijf dat aan meer dan zes mensen werk verschaft, gelaagdheid ontstaat. Hierdoor gaat de besluitvorming hapseren en verloopt de communicatie onderling moeizaam. In het geval dat groei zou leiden tot een bedrijf met meer dan zes mensen, zou dit bedrijf opgesplitst worden in twee (of meer) firma's. Toen aanvankelijk het bedrijf de eerste groei doormaakte en de vriendenkring als potentiële vennotenbron uitgedroogd raakte, moesten mensen die nog niet bekend waren met de ideeën van Van Golde c.s. als medewerkers aangesteld worden. Het was dan maar de vraag hoe zo'n medewerker zou functioneren binnen het bedrijf. Als oplossing werd gekozen voor een proeftijd voor nieuwe medewerkers, voordat ze medevenoot zouden worden.

Klantkeuze

Het tweede probleem betrof de aanvankelijke principiële houding wat betreft de

klantkeuze. De klantkeuze bestaat uit middenstanders en eigenaars uit het midden- en kleinbedrijf. De ideeën omtrent wie als klant wel en wie niet door de beugel kon werven al gauw op de proef gesteld. Er moesten concessies gedaan worden. De alternatieve bedrijvigheid bood geen markt voor Groucho's a.a. omdat deze bedrijven vaak met vrijwilligers werken. Alternatieve bedrijven namen Groucho's a.a. veelal niet erg serieus. Dit alles betekende dat minder kieskeurig een klantenbestand opgebouwd kon worden.

Op een beperkte manier kan Van Golde met een bedrijf als het zijne iets met zijn ideeën doen. Allereerst kan je het principe van zelfbeheer binnen je eigen bedrijf toegevoegd. De klanten waarmee gewerkt wordt (ondernemers zonder werknemers of met een gering aantal aan

werknemers) zijn op twee manieren te beïnvloeden:

1. Door de ondernemers te bepraten, via argumenten proberen belangen van arbeiders duidelijk te maken. In een arbeidsconflict kun je de belangen van arbeiders benadrukken.
2. Door financiële vertaling, waardoor het voor de ondernemer financieel aantrekkelijk wordt om de positie van arbeiders te verbeteren. Volgens Van Golde zijn de belangen van arbeiders en ondernemers vaak op een lijn te brengen.

Grootschalig

Daarnaast richt het bedrijf zich op ondernemers met kleinschalige bedrijven. Deze ondernemers worden bewust gemoti-

Diskussie over de Vrije Bond in Appelscha

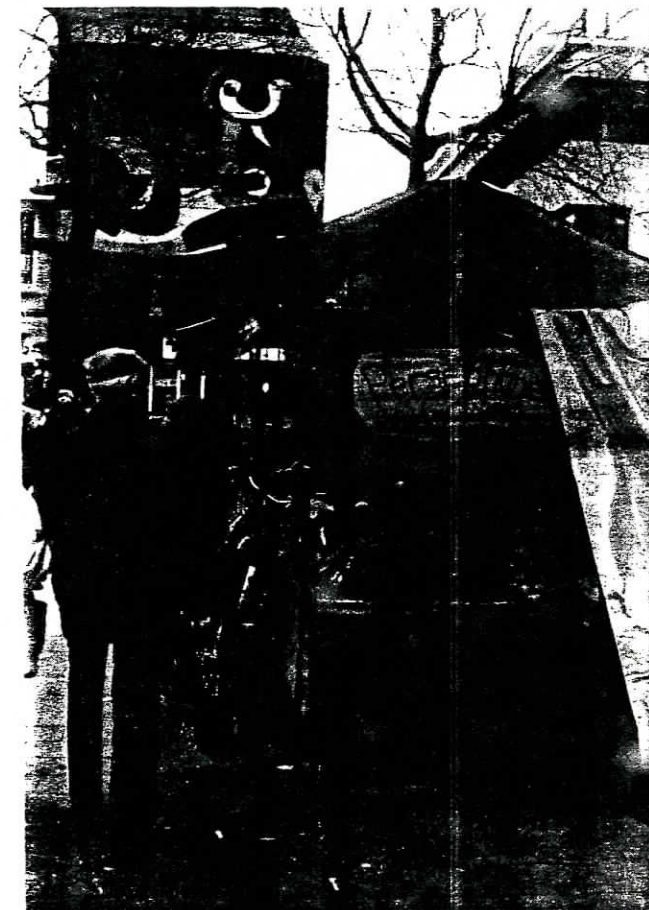
zakelijkheid om een consistente economische orde op te bouwen.

Er moet nagedacht worden over wie beslissingen ten aanzien van produktie neemt. Dat is belangrijk want de arbeidsverdeling, wie bepaalt het werk dat door wie verricht gaat worden, is een belangrijk punt binnen een economische orde. Er moet goed aan het licht komen wat geproduceerd mag worden en wat niet (besteding van schaarse middelen). Bovendien moet er een produkt om zijn om te produceren.

Bovenstaande problemen worden samengevat in de zogenaamde D.I.M. structuren (D = Decision, I = Information, M = Motivation). De D.I.M. structuur van een samenleving zegt iets over de wijze waarop een samenleving georganiseerd is. Van Wijngaarden beschrijft drie verschil-

lende D.I.M.-modellen, hierbij tekent hij aan dat de meeste samenlevingen een mengvorm hebben.

1. In een centralistisch georganiseerde economie wordt de beslissing op één punt genomen. De samenleving is hiërarchisch georganiseerd. Informatie vindt plaats via opdrachten. Motivatie vindt plaats via dwang (straffen).
2. In een decentralistische economie worden beslissingen genomen door individuen. De informatie vindt plaats via prijzen, lonen en winsten. De motivatie is eigen belang.
3. In een op overleg basisgeorganiseerde maatschappij worden beslissingen genomen door 'politieke organen'. De informatie komt van verkiezingen. De

Boerenmarkt in Utrecht

veerd om zich te weer te stellen tegen grootschalige bedrijven die zich ten koste van de kleinschaligheid uit trachten te breiden.

Het belangrijkste voor Groucho's a&a is in feite de realisatie van 'bevrijdende' ideeën binnen de Maastrichtse financiële wereld. Het bedrijf is nu in een situatie/fase terechtgekomen dat aan realisatie gedacht kan worden.

1. Het bedrijf koppelt klanten aan klanten. Om hier body aan te geven verspreidt het een eigen blad onder 300 à 350 leden. In dat blad kunnen bedrijven zich presenteren.
2. Mensen met een uitkering die een bedrijf willen beginnen stuiten op de weigering van de bank om startkapitaal aan te dragen. Groucho a&a wil een financieel circuit beginnen om deze beginners het startkapitaal te leveren.
3. Naar voorbeeld van de coöperatieve beweging in Mondragon (Spanje) willen Van Golde en anderen een economie opbouwen van klanten die voor elkaar werken en niet in geld betaald worden, maar in diensten. Dit idee krijgt gestalte in de zogenaamde verevelingsbank. De financiën van alle aange-

sloten (kleinschalige) bedrijven komen samen in dit ene punt. Deze bank werkt voor de leden; de leden beslissen mee en hebben financieel belang in de bank (het gaat hier om rentetarieven). De bank administreert de bewezen en ontvangen diensten met behulp van een t/registratie. Op deze manier kan getracht worden een eigen economie op te bouwen die zeer op plaatselijkheid en kleinschaligheid gericht is.

Arbeidersstrijd

Van Golde tracht zijn ideeën te verwezenlijken binnen (of zo je wilt) naast de economische orde, zoals die in Nederland bestaat. Dat wil niet zeggen dat hij het kapitalisme niet bestrijdt. Met name als het gaat om kleinschaligheid is zijn strijd heel actief. Van Golde denkt daarbij niet in termen van revolutie, klassenstrijd of arbeidersstrijd. Hij hoopt en denkt dat de bevrijdende economie nader tot ons komt door de tendens van grootschaligheid te bestrijden, en ondernemers via advisering en initiatieven op een verantwoordelijker en rechtvaardiger bedrijfsinrichting te wijzen.

Kleinschaligheid

Van Golde werd er in Buiten de Orde nummer 3 op een verkapt manier van beschuldigd het kapitalisme te dienen.

Het conflict dat een grote rol speelt in de De Vrije Bond heeft voor een groot deel te maken met hoe gedacht wordt over ondernemingen als die van Van Golde. In hoeverre is de aanzet van een dergelijk bedrijf om te komen tot een plaatselijke economie, gericht op kleinschalige bedrijven van betekenis in de ogen van Bervoets? In hoeverre sluiten de arbeidersstrijd van het streven naar zelfbeheer over een bedrijf bij elkaar aan?

Volgens Bervoets kan het starten van een zelfbeheer bedrijf zijn nut hebben. Hij wijst hierbij op de initiatieven van arbeiders aan het begin van deze eeuw. Arbeiders gingen binnen de kapitalistische economie zelfbeheer binnen eigen bedrijven toe. Dit om de kapitalisten te laten zien hoe het beter kan. De revolutie en de klassenstrijd blijven voor Bervoets echter aan de basis van de economische veranderingen staan.

De revolutie is niet de inspiratiebron van waaruit Van Golde gedreven wordt. Hij heeft geen blauwdruk van de ideale maatschappij. Zijn streven is om bedrijvigheid zo positief en bevredigend mogelijk aan te wenden.

De ideeën van Van Golde zijn op twee punten wel gericht op een heel andere maatschappij. Ten eerste wordt het geld afgeschaft en gezocht naar een rationelere manier om informatie over productiete structuren. De nieuwe structuur zal volgens Van Golde wel degelijk leiden tot doelbewuste productie.

Praktischer

Er kan niet worden ontkend dat van Golde veel praktischer en concreter is dan Bervoets (wie in zijn verhaal veelvuldig naar het verleden verweest). Toch zal bij velen scepsis ontstaan over de ideeën van Van Golde ten aanzien strategie om economische veranderingen te bewerkstelligen. Kleinschaligheid kan aansluiten bij veel punten als het gaat om zelfbeheer.

Vooralsnog is het zo dat binnen de kapitalistische orde zoals die bestaat, het midden- en kleinbedrijf verantwoordelijk zijn voor de grootste onrechtvaardigheden ten aanzien van arbeidsomstandigheden. De vraag kan gesteld worden of de middelen van Van Golde blijven voldoen als economie in breder perspectief geplaatst wordt. De vraag is ook of expliciete en actieve solidariteit met bij uitstek onderdrukte groepen niet te gauw vergeten wordt.

De volgende avond zal nader ingaan op het vraagstuk van kleinschaligheid. Aan de ene kant zal de vraag aan de orde komen of kleinschaligheid noodzakelijk is voor bevrijdende economie. Aan de andere kant zal de vraag gesteld worden of voldoende productie tot stand gebracht kan worden in een economie die uitsluitend op kleinschalige bedrijven draait.

LOONVORMING OF BASISINKOMEN

door: Kees van den Bosch
en Hans Schalkwijk

Inleiding

Wij vinden dat de kleinschaligheidsbeweging een politieke keuze moet maken om te streven naar een basisinkomen. Sommige politieke partijen, het duidelijkst bij de PPR, en een deel van de vakbeweging, met name de voedingsbond FNV, hebben zich uitgesproken voor zo'n basisinkomen. Wij - allereerst werkzaam bij een kleinschalig bedrijf, de stichting OVERAL in Nijmegen - vinden het noodzakelijk dat ook de kleinschaligheidsbeweging zich voor een basisinkomen uitsprekt.

Bij het streven naar loonvorming, wat in een groot deel van de kleinschaligheidsbeweging (ksb) als zeer belangrijk en door sommigen zelfs als voorwaarde voor het slagen van de ksb wordt gezien, blijft de koppeling tussen arbeid en inkomen gehandhaafd. Daarmee graaft de ksb volgens ons haar eigen graf!

Volgens ons ben je helemaal niet bezig met 'anders werken' als je per sé met jouw werk je loon wilt verdienen. Om ons standpunt te verduidelijken zullen we eerst ingaan op onze visie op de maatschappelijke omstandigheden van dit moment: de crisis.

De crisis

Het westerse kapitalistische systeem verkeert in een crisis. Je kunt geen krant meer openslaan of de t.v. niet aanzetten of je leest en hoort erover. En bijna altijd bedoelt men dan de economische crisis. Regering, oppositie en vakbonden vliegen elkaar in de haren m.b.t. verschillende soorten oplossingen, maar in één opzicht zijn ze het allemaal met elkaar eens: alleen door economische groei kunnen we weer uit het dal komen. Werktijdverkorting, banenplannen, het mes in de uitkeringen, automatisering, lastenvermindering voor het bedrijfsleven, belastingvrije zone's en verbetering van de exportpositie, enz. Als het bedrijfsleven zich maar hersteld heeft zal het wel weer beter gaan.

Volgens ons is de huidige crisis helemaal niet alleen economisch van aard en kan ze ook niet alleen met economische maatregelen bestreden worden. Volgens ons zitten we midden in een ekologiese, een kulturele en een economische crisis. In die volgorde van belangrijkheid.

de ekologiese crisis

Een ekologiese crisis die in de vorm van miljeuschandalen, gifhelten en zure regens over ons heen komt. Terwijl in de natuurlijke kringloop consumptie en productie hand in hand gaan, in feite telkens twee zijden van hetzelfde proces zijn, is onze economie een spiraal van toenemende vernietiging. De enige manier waarop in ons systeem schone lucht geproduceerd wordt is in blikjes... die we over een tijdje misschien wel in de supermarkt kunnen kopen! Het is belachelijk om te denken dat het met het milieu wel beter zal gaan als het met het bedrijfsleven beter gaat. Wat is de economische waarde van een kubieke meter schone

lucht? Of van een gezonde eikenboom? Niets! En daarom moeten ze wijken voor onze welvaart...??

de kulturele crisis.

Met kulturele crisis bedoelen we dat een aantal vanzelfsprekende waarden en normen op de tocht komen te staan. We leven in het tijdperk van de automatisering. Ongeveer honderd jaar geleden leefden onze voorouders in het tijdperk van de mechanisering. Machines werden uitgevonden en op grote schaal ingevoerd. I.p.v. een vergemakkelijking van het werk, wat je toch van een machine zou mogen verwachten, werd het werk zwaarder, vervelender en onmenselijker. Datzelfde dreigt te gebeuren met de automatisering.

De kapitalistische economie is in feite van het begin af aan bezig geweest om alles om zich heen te vernietigen. In feite produceert onze economie voortdurend werkloosheid doordat kleine productieprocessen kapot gekonkurreerd worden. Alleen blijft die werkloosheid onzichtbaar zolang er voor de nieuwe werklozen ergens anders (loon-)arbeid gemaakt kan worden. Daarvoor moeten telkens nieuwe markten aangeboord worden. D.w.z. dat bestaande activiteiten van mensen in handen moeten komen van het bedrijfsleven. Dit veroorzaakt weer werkloosheid. enz. enz.

De groei van de kapitalistische economie is er vanaf haar oorsprong op gericht steeds meer activiteiten van de mensen af te pakken, om ze om te vormen in beroepen, banen. Een werkloze die thuis zijn elektriciteitsnet vernieuwt of verbeterd overtreedt de wet! Dat moet door een professionele elektricien gebeuren. Door de groei van het aantal medici is bv. het aantal thuisbevallingen enorm teruggelopen en misschien wordt het over een tijd, net als in Duitsland nu al het geval is, wel verboden om thuis je kind geboren te laten worden! Het recht van mensen op mediese en sociale verzorging dreigt om te slaan in het recht van professionele verzorgers en industriërs om klanten te winnen en hun produkten te slijten!

arbeidsethos

Belangrijkste kulturele waarde is daarbij tot op de dag van vandaag de plicht tot werken. Als je recht op een of ander inkomen wilt hebben dan moet je of werken, of aantonen dat je niet kunt werken of, als je wel kunt werken, aantonen dat je ondanks verwoede pogingen geen werk kunt vinden, of je bent afhankelijk van het inkomen van iemand anders. Werken wordt in dit verband gereduceerd tot het hebben van een baan. Huisvrouwen bv. werken niet. Als je onder geen van deze kategoriën valt wordt het tijd je af te vragen wat je eigenlijk in deze maatschappij te zoeken hebt! Als je tegen de sociale dienst zegt dat je geen zin hebt om op elke baan waar je theorieën voor in aanmerking komt te solliciteren krijg je een strafkorting. Wie niet luisteren wil moet maar voelen, wat een aantal nijmeegse werklozen op dit moment dan ook doen. Niet omdat ze een baan moeten hebben, iedereen weet dat dat in Nijmegen wel heel moeilijk is. Maar je moet een baan willen!

Werk is niet iets wat je doet, maar wat je hebt.

De termen werk en baan zijn uitwisselbaar geworden. Het is een gedwongen, door anderen bepaalde activiteit die je 'zoekt' om in je levensonderhoud te voorzien. Je kunt 'goed' werk hebben in de wapenindustrie en 'slecht' werk in de bouw. Vrije tijd is het opmaken van het met werken verdiende geld. We moeten vooral veel consumeren, da's goed voor de werkgelegenheid! Banlozen zijn zielig, verstoken van sociale kontakten. Men probeert krampachtig werk voor hen te scheppen. Meer nog, ze zijn profiteurs van de sociale voorzieningen. De VVD zegt het tegenwoordig openlijk: er mag best wat extra op de uitkeringen bezuinigd bezuinigd worden. Die mensen werken er toch niet voor? Banlozen moeten worden gekontroleerd zodat ze niet stiekum iets gaan doen wat door iemand anders, met een baan, gedaan zou kunnen worden.

Arbeidsethos is een ideologie. Dat is het vanaf het begin van het kapitalisties systeem geweest. Vanaf het begin is er ook verzet geweest tegen de plicht tot loonarbeid. In die traditie moet, vinden wij, ook de ksb treden.

de economiese crisis

Binnen de kapitalistische logica is de oplossing van de crisis meer produceren en daarmee werk scheppen. Niemand weet nog wat er dan in godsnaam nog allemaal geproduceerd moet worden, maar daar verzinnen ze nog wel iets op. Als je het bedrijfsleven de kans maar geeft! Ze zijn daarbij natuurlijk niet principieel tegen het milieu. Nee, ze vernietigen het milieu als het ware 'en passant'. "Of er moet weer een oorlog komen, dat alles kapotgegooid wordt. Dan komt er wel weer werk. D'r is nou toch geen toekomst?" (Uitspraak van een bejaarde vrouw uit Almelo, moeder van een 36-jarige werkloze zoon, in de tijd van 15 okt. '82) En de oorlogsvoorbereidingen zijn in volle gang. Blijkbaar zijn er meer mensen die dat als 'oplossing' van de crisis zien... In feite is de crisis in de dertiger jaren toch ook pas echt opgelost d.m.v. de Tweede Wereldoorlog?

Arbeid macht Frei. Die woorden stonden boven de toegangspoort tot het vernietigingskamp Auschwitz.

basisloos

Het wordt tijd dat wij een spaak in het wiel gaan steken. Arbeidsethos, de door velen verinnerlijkte plicht tot werken, moet onmaskerd worden. Het is een ideologie om ons aan het werk te houden. Zelfs al betekent het dat we meewerken aan onze eigen ondergang. In plaats van het recht op arbeid moeten we het recht op leven stellen. Dat betekent enerzijds een strijd tegen milieu- en levensbedreigende industrieën. Anderzijds, en dat is volgens ons de kracht van de kleinschaligheidsbeweging, de strijd voor het recht op zelfbepaalde activiteiten.

Basisloon is daarbij een noodzakelijke schakel. En veel meer dan een louter economische maatregel. Het betekent een scheiding van arbeid en inkomen. Mensen krijgen daardoor de keuze of en hoe ze gaan werken. Veel mens- en miljeuvriendelijk werk zal daardoor niet meer gedaan worden en zeker niet voor weinig geld. Het ingewikkelde net van sociale uitkeringen - bijstand, WW, AOW, studiebeurzen, kinderbijslag, enz. - wordt vervangen door één uitkering: basisloon. En het al of niet kunnen of willen hebben van een baan is niet langer bepalend voor het recht op een uitkering!

Wij pleiten er dan voor - en dat zouden we ook graag van de ksb zien - dat de zo voor onszelf gewonnen tijd niet gevuld wordt door alleen maar te consumeren maar met kleinschalig produceren. Voor onszelf en voor elkaar.

Het belangrijkste doel is het ontpleoien van eigen initiatieven. Dat we onszelf steeds onafhankelijker produceren van industriële goederen en daardoor echt minder gaan consumeren.

Dat is bedreigend. Daarvoor moeten toetsingscommissies in het leven geroepen worden. Want daarmee gaan we gebruikswaarden produceren. Terwijl de historische ontwikkeling van het kapitalisme juist is om overal banen van te maken en het zo van de mensen af te pakken. Om ze vervolgens te dwingen in die banen te gaan werken.

Over de konkretisering van het idee van een basisinkomen moet nog veel gediscussieerd worden. Hoe hoog moet het zijn? Vanaf welke leeftijd heb je er recht op? enz. En moet er dan niet ook een maximuminkomen ingevoerd worden? We gaan hier niet verder op deze praktische punten in omdat we willen voorkomen dat onenigheden op die punten de principiële discussie over het basisinkomen in de weg staan. Wij vinden het belangrijk dat we het gezeur over de economische crisis doortraken en een oplossing zoeken voor de drie crisissen die we hier genoemd hebben.

loonvormend werken?

De discussie over loonvormend werken die momenteel binnen de ksb gevoerd wordt vormde de aanleiding voor het schrijven van dit artikel. Wij zijn ervan overtuigd dat de ksb zichzelf de das omdoet als we denken alleen serieus genomen te worden als we loonvormend werken!

Kleinschalig werken op zich is helemaal niet bedreigend voor het kapitalistische systeem. In theorie zou je je voor kunnen stellen dat de regering ons verplicht desnoods onder arbeiderszelfbestuur te gaan werken! Zolang als dat maar loonvormend gebeurt en we daarmee meedraaien op de kapitalistische markt is dat toch prima?

Loonvormend werken betekent dat je je producten verkoopt op de kapitalistische markt. Dat betekent dat je niet concurreren tegen de grootschalige kapitalistische industrie. Een concurrentie die we bij voorbaat verloren hebben. Want er is sprake van

een enorme concurrentievervalsing. Een concurrentievervalsing waarover we de ambtenaren van de sociale dienst net zo min als de vakbonden ooit horen spreken.

- In de eerste plaats verdwijnen er miljarden regelrechte subsidies naar het bedrijfsleven. Een onderzoek van de kamercommissie van Dijk in '78 laat zien dat we dat verdwijnen zelfs letterlijk op mogen vatten: van de 12 miljard gulden overheidssteun aan het bedrijfsleven heeft 4 miljard geen enkel effect ongeleverd. De overige 8 miljard blijkt onvindbaar!

In Nijmegen krijgt een nieuw te bouwen Amerikaanse melkpoederfabrikant 20 miljoen subsidie. Volgens een berekening van de nijmeegse werklozenkrant een subsidie van een half miljoen per arbeidsplaats. Met dat bedrag weten wij nog wel een paar 'loonvormende' kleinschalige initiatieven te bedenken!

- In de tweede plaats is er sprake van een geweldige indirecte subsidie aan het bedrijfsleven. De goedkope prijs van onze massaproducten die we in grote consumptieparadijzen en de katalogi van de postorder-bedrijven kunnen vinden is een drogbeeld, pure waanzin. "Want in feite moet in de prijs van elk produkt doorberekend worden: de werkloosheid, de arbeidsongeschiktheid, een belangrijk deel van onze defensiekosten welke dienen ter veiligstelling van grondstoffen en handelsmarkten, het verbruik van energie, de uitstoot van levensbedreigende chemicaliën, enz. En als we dit zouden doen, wat we eigenlijk wel zouden moeten, dan moeten we wel de konklusie trekken dat onze produktiemethoden ons zo arm maken en ons leven in hoge mate bedreigen." (Jan de Boer, directeur van de sociale dienst in Leeuwarden, in een lezing voor ambtenaren van sociale diensten, 28 sept. '83) Daárom ken Albert Heyn veel goedkoper zijn dan elke natuurvoedingswinkel. Omdat wij niet alleen op de 'kleintjes' letten. Wij zien het milieu als een verantwoordelijkheid van onszelf!

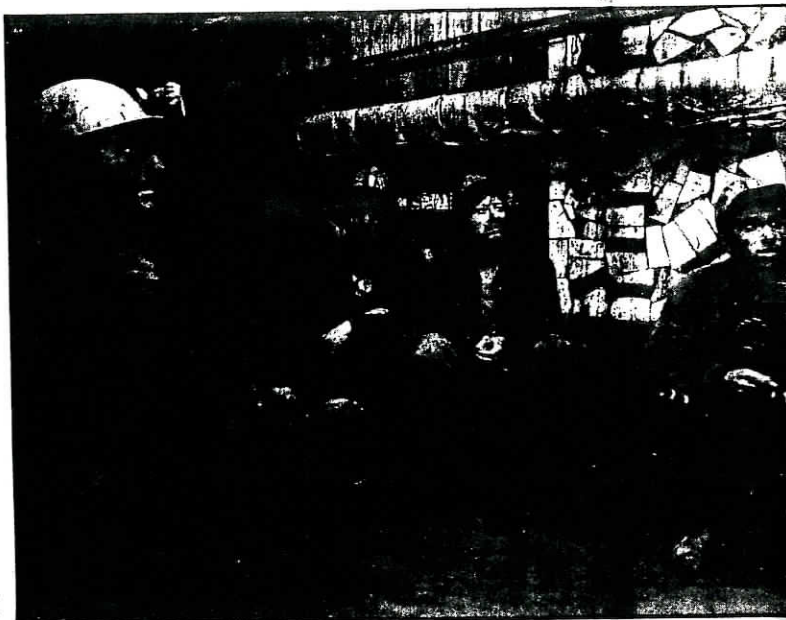
Daarom vinden wij dat we onze uitkering - vooruitlopend op het systeem van basisinkomen - best wel als een verantwoordde subsidie aan de kleinschaligheidsbeweging kunnen zien!

tot slot

Als de ksb alleen maar loonvormende initiatieven ondersteunt. Of als er uit de nu gaande zijnde discussie zou komen dat we op sommige gebieden loonvorming voorop stellen en op andere (meer dienstverlenende?) niet, als de ksb dat doet dan: - laat ze een paar miljoen mensen in de kou staan, nl. alle baanlozen die niet loonvormend werken;

- kiest ze - net als de kapitalistische economie - voor een economies criterium van werken: op naar de kleinschalige consumptie maatschappij; - en vindt ze zichzelf over enkele tientallen jaren misschien nog terug in de naam van enkele grootschalige bedrijven. Zoals we nu nog een herinnering aan kleinschaliger tijden kunnen krijgen als we 'Coop' op de gevel van de supermarkt zien staan...!

Sovjet-burgers beginnen spottend te lachen als de integriteit van de vakbeweging ter sprake komt. Bonden waren er om te zorgen dat de produktienormen gehaald werden, niet voor het behartigen van de belangen van de werknemers. Maar ook de net opgerichte onafhankelijke bonden hebben nog niet het vertrouwen van de werknemers. De vernieuwers stoeien met ideologische en organisatorische problemen. De democratisering van de vakbeweging gaat voorlopig nog onopgemerkt voorbij aan de Sovjet-burgers die het te druk hebben met in de rij staan.

Mijnwerkers in de Donetsk

Sovjet-burgers wantrouwe onafhankelijke vakbeweging

DE VAKBEWEGING in de Sovjet-Unie was lange tijd een van de vele gezichten van de communistische partij. De staat (tevens werkgever) droeg zorg voor het welbevinden van de arbeiders. De vakbeweging was met de woorden van Lenin: „Een organisatie voor educatie, bedoeld om te werven en te trainen; een school voor communisme.“

Sovjet-burgers beginnen nu dan ook spottend te lachen als de integriteit van de vakbeweging ter sprake komt. Ze geloven er niet in.

In het verleden hebben de arbeiders hun ontevredenheid over de vakbonden niet openlijk kunnen uiten. Deden ze dat wel, dan werd het leger ingezet. Pas met perestrojka is daar verandering in gekomen. In de zomer van 1989 breidde een stakingsgolf van mijnwerkers zich uit over het hele land. De stakingen werden geleid door plaatselijke comite's buiten de officiële vakbondskanalen om.

De stakers toonden aan dat het mogelijk is zelfstandig veranderingen te eisen en die ook af te dwingen. Na de gebeurtenissen werd een aantal nieuwe onafhankelijke vakbonden opgericht. Onder druk van deze nieuwe concurrenten besloot de officiële vakcentrale, de Algemene Federatie van Sovjet-vakbonden, op een congres in november vorig jaar zich ook onafhankelijk van de partij te verklaren. Maar critici menen dat het een doorzichtige face-lift is. Veel bonden, waaronder die uit de opstandige Sovjet-republieken, hebben zich afgezonderd.

Het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen (IVVV) ziet de vorig jaar in april opgerichte Federatie van Arbeid als de belangrijkste concurrent van de officiële vakbondcentrale. Ilya Sjablinsky, die deel uitmaakt van de dagelijkse leiding van de nieuwe federatie, meent echter dat de oude vakcentrale (zeventig miljoen officiële leden) nog teveel greep op de werknemers heeft. „Ze hebben de gebouwen,

het geld en het apparaat.“ De nieuwe Federatie van Arbeid steekt daarbij nog bescheiden af met 25 aangesloten bonden die samen een aanhang hebben van ongeveer 300 duizend werknemers. De grootste twee aangesloten bonden zijn de mijnwerkersbonden van Kuzbass en Donetsk (twee mijnbouwregio's).

De nieuwe onafhankelijke federatie moet de plaats innemen van de Algemene Federatie waar conservatieve communisten nog steeds de leiding hebben. Over de hervormingen binnen de officiële vakcentrale is Sjablinsky negatief. „Ik geloof niet dat op de basis van de oude vakcentrale een nieuwe kan worden gebouwd.“ De Federatie van Arbeid is opgericht door stakingscomite's van onder meer mijnwerkers om een halfslachtige reformatie van de vakbeweging te voorkomen.

De oude vakbeweging heeft zich altijd meer gericht op het halen van de streefproduktie dan op belangenbehartiging en vormt daarmee geen goede voedingsbodem voor veranderingen. De nieuwe bonden moeten het opnemen tegen de machtige oude vakbondstructuur. Zo is de Algemene Federatie nog steeds de instantie die verantwoordelijk is voor uitkeringen bij ziekte en werkloosheid. Al is er inmiddels wel een wet afgekondigd waarin staat dat alle arbeiders moeten profiteren van de aangeboden diensten van de officiële bonden. Ook niet-leden“, vertelt Sjablinsky.

De nieuwe bonden hebben last van de

slechte reputatie van de officiële bonden, die zeventig jaar lang de communistische partij volgden. Sjablinsky: „Mensen zien helaas geen verschil tussen de officiële bonden die zich nu onafhankelijk noemen, en de nieuwe, echt onafhankelijke bonden. De arbeiders weten niet wie nu eigenlijk onafhankelijk is. Daarbij heeft de meerderheid geen enkele mening over het begrip onafhankelijke vakbond.“

Ook intern heeft de Federatie van Arbeid problemen. Sjablinsky: „Het kost ons moeite om de federatie tot een eenheid te smeden. Ons bestuur kan nu alleen een klemmend advies geven aan de aangesloten bonden. De stakingscomite's, die de ruggespraak vormen van de federatie, zullen verdwijnen zodra hun eisen zijn ingewilligd. We zijn nu druk bezig de comite's om te vormen tot reguliere vakbonden. Natuurlijk proberen we ook nieuwe leden aan te trekken.“

Potentiele leden zijn er genoeg. Het laatste jaar is er een wildgroei van nieuwe vakbonden, associaties en werknemersclubs op nationaal en lokaal niveau ontstaan. Vertegenwoordigers van het IVVV bezoeken getegeld congressen in de Sovjet-Unie om enig overzicht te krijgen. Het IVVV maakt zich ongenust over inperkingen van de mogelijkheid om in alle vrijheid vakbondswerk te verrichten. Ook het gebrek aan machtsbundeling in de kritische vakbeweging haart hen zorgen.

De nieuwe vakbonden in de Sovjet-Unie zijn voortdurend op zoek naar manieren om samen te werken met gelijkgezinden. Het levende bewijs daarvan levert vakbondsvoorzitter Iwan Monatsjoek die tijdens het interview met Sjablinsky komt binnenstappen. Hij is voorzitter van Inta, een plaatselijke mijnwerkersassociatie, en komt praten over een eventueel lidmaatschap van de Federatie van Arbeid.

Beide vakbondsvertegenwoordigers zijn het erover eens dat werknemers wel degelijk profiteren van een lidmaatschap van een kritische onafhankelijke bond. Sjablinsky: „De officiële bonden zijn nog steeds twee handen op een buik met de administratieve leiding in de bedrijven. Verder voeren ze nog altijd opdrachten uit van de ministeries in het kader van de planconomie.“

Monatsjoek: „Wij hebben al bewezen de belangen van werknemers serieus te verdedigen. Beter dan de oude klik. Zo hebben we een overheidsplan om in geprivatiseerde bedrijven de oude directies aan te houden, weten te dwarsbomen. En in ieder geval zal in mijn bedrijf dit jaar het loon van de arbeiders niet dalen.“

Naast wantrouwen tegenover vakbonden heerst er onder de werknemers ook desinteresse. „Voor de meeste mensen is het belangrijker een deel van het voedsel te krijgen dan een goede belangenbehartiging“, aldus Sjablinsky. Om deze reden behartigt de federatie nog

geen specifieke werknemersbelangen. Sjablinsky: „De problemen zijn daarvoor in de Sovjet-Unie te veelomvattend en hebben betrekking op de hele samenleving.“

Een van de grootste problemen waarmee de vakbeweging te maken krijgt is de massale werkloosheid als gevolg van de perestrojka. Door privatisering van staatsbedrijven zal naar schatting de werkloosheid op vijftien miljoen mensen komen. Sjablinsky: „De leiders van de vakbonden aanvaarden die werkloosheid. Ze begrijpen heel goed dat het zonder een markteconomie onmogelijk is een beter leven te krijgen.“ Alleen in de officiële vakbonden zijn soms nog wat conservatieven aan te treffen die oppositie voeren tegen de naderende markteconomie.

Monatsjoek voegt hieraan toe dat de vakbonden wel moeten zorgen voor een goede opvang van de werklozen. Hij pleit voor grote omscholingsprogramma's en voor het doorbetalen van loon tijdens de werkloosheid. „Met de directie van ons bedrijf hebben we dat al afgesproken.“ De hoge kosten hiervan kunnen de bedrijven volgens hem opbrengen door efficiënter te werken. Een markteconomie is daarvoor een goede stimulans.

Op de vraag of de dreigende terugkeer naar een communistische dictatuur voor de vakbeweging gevolgen heeft, reageert Sjablinsky verrast. „Ik geloof niet in een terugkeer naar oude tijden. Ik zie juist een opleving van de kritische vakbeweging. Van intimidatie door de overheid is geen sprake. Ik ben eerder bang voor een volksoptand, dan voor repressie door de overheid.“

Ook Monatsjoek gelooft niet in gewelddadig optreden maar hij geeft aan dat er op andere manieren wordt ingegrepen. „Zo probeert de regering de kritische vakbeweging te splijten door tweedracht te zaaien onder de aanhang. Mensen met precies hetzelfde werk hebben ze bijvoorbeeld op verschillende loonniveaus gezet.“

Het zaaien van tweedracht in de vakbeweging lijkt overbodig gezien de reeds bestaande meningsverschillen. De discussie spitst zich toe op de vraag of de oude vakbondsstructuren wel of niet moeten worden vernietigd. Sjablinsky is er voor, Monatsjoek die zich een progressief lid noemt van de communistische partij — „Daardoor kan ik mijn werk beter doen“ — is tegen. Hij pleit voor de langere weg van geleidelijke hervormingen. Monatsjoek haast zich echter te zeggen dat hij de vakbonden die verder willen gaan, niet wil tegenwerken.

Sjablinsky zegt, bijna verontschuldigend: „In de kritische vakbeweging is er nog veel onenigheid over de te volgen weg.“ Hij komt tenslotte met Monatsjoek op het compromis dat in ieder geval de monopoliepositie van de Algemene Federatie moet worden doorbroken.

Ondanks de meningsverschillen denkt Monatsjoek dat zijn bond lid zal worden van de Federatie. „Het is belangrijk dat we met andere nieuwe bonden in contact komen. Alleen gezamenlijk kunnen we veranderingen afdwingen, zolang met stakingen. Maar er moet nog veel worden gepraat. Erg veel.“

MANNO VAN DEN BERG

KLEINSCHALIGE EXPERIMENTEN ; EEN KLEINE TRADITIE IN DE SOVJET-UNIE ⇒ ZVENOS

• Een tweede bewijs voor bovengenoemde stelling levert het experiment met het zveno-systeem. Zvenos zijn werkgroepjes van een beperkt aantal individuen. Ze bestaan uit acht à tien werkers, elk met een eigen verantwoordelijkheid. Ze hebben een aantal machines en ze krijgen een eigen stuk land toegewezen. Ze hebben ook een eigen financieringssysteem. Reeds in 1939 schreef een lid van het Politburo dat het werken in zvenos veel persoonlijker was, waardoor de produktiviteit verhoogd zou kunnen worden. Na veel discussie heeft men in 1963 oogluikend een experiment toegestaan. De resultaten waren frappant. In het onderstaande staatje worden van een stuk landbouwgrond ter grootte van ruim 3200 ha. produktieresultaten vergeleken in 1962 toen men 'gewoon' werkte, en in 1963 toen men het zveno-systeem toepaste.

	1962	1963
graanopbrengst	3.150 ton	9.204 ton
aantal werkers	202	29
produktie per arbeider	15,6 ton	317,3 ton
opbrengst per ha	980 kg	2.900 kg
gemiddeld jaarinkomen per arbeider	900 roebel	2.034 roebel

Dit systeem lijkt het ei van Columbus, maar het is het niet want het roept voor de Sovjet-regering meer problemen op dan het oplost.

■ De salarissen van de agrarische arbeiders gaan zeer sterk omhoog en komen daardoor aanzienlijk hoger te liggen dan die van de industrie-arbeiders en dat kan natuurlijk niet.

■ Het wordt duidelijk dat er in de landbouw veel te veel mensen zitten. De verborgen werkloosheid op het platteland slaat bij verdere toepassing van dit systeem om in een openlijke werkloosheid. Waar moeten al die mensen werk vinden? In de westerse landen zijn ze opgenomen in de dienstensector maar die is in de Sovjet-Unie nog zwak ontwikkeld.

■ Het grootste probleem ligt echter in het ideologische vlak. Het kenmerk van de zveno is een grote mate van zelfstandigheid, de arbeiders worden in de ogen van de partij-politici bijna tot zelfstandige boeren. Hier is sprake van een vorm van economische democratisering en deze is niet mogelijk zonder politieke democratie... en daar vreest men voor mede gezien de ontwikkelingen in Tsjechoslovakije in 1968.

Een andere konferentie?

Er was eens een konferentie. Op een universiteitsterrein, in saate grijze gebouwen. Over een moeilijk en weinig vrolijk onderwerp.

Uiteraard zijn er dan sprekers die het een en ander komen zeggen. Zo ook op zondag 8 juli 1990, toen in Nijmegen als onderdeel van de tweedaagse TANTAM-namities een konferentie werd georganiseerd, nog wel van 9.30 tot 18.00 uur. De verhalen van de sprekers staan hier en der in deze krant. Opvallend was hoe verdeeld de meningen waren over iedere lezing. Steeds waren er mensen die over een bepaalde lezing enthousiast waren, dan anderen die dat duidelijk minder waren.

Maar er zijn meer verhalen over die dag te vertellen, die per moment en per persoon kunnen verschillen. In dit artikelje wordt daar iets van aangegeerd.

Het kollegezaalcomplex was die dag eigentlijk nauwelijks meer aan te nemen. De gangen en de grote zaal waren opgetuurd met kleuren, met veel TANTAM-posters. Maar ook 'n folienomgeving over de Green Belt Movement in Kenia en een serie posters over menserechten, ongelijke verdeling en milieus. Verder lagen er vrijwel overal folders, affiches, boeken en kaarten. Veel mensen en organisaties wilden zo iets uitdragen, hun visie, ervaringen, inzicht en betrokkenheid.

Tussen de lezingen door werden er gelichtjes voorgerezen. Een van Kavalis, over begrip, over een andere, meer volmakte wereld. Een van Ramco Campen, over verzet, hoe onmogelijk klein soms, hoe onwettelijk aanwezig, altijd. En andere gedachten, die de schrijver van dit stukje zich nu niet meer zo goed kan herinneren, behalve dat het in die ruimte zal niet

meer dan driehonderd mensen muistil was toen ze, uitgesproken werden. Wat heel mooi was.

Voor eten en drinken werd de hele dag gezorgd door Kollektief Rampenplan, geholpen door mensen van de Nijmeegse Voedselkoöperatie. De gangbare kost op het verwerkte voedsel van de agrarische, bereid met produkten van milieuvriendelijke landbouw en omgevoerde toevoegingen, verpakt in wegworpmaterialen. Dankzij onder meer de vrijwilligers van Rampenplan en de VOKO werd nu de andere economie en het werkelijkheid: zonder landbouw en andere chemikalien, niets van de bio-industrie, geen afval, wel zuivere koffie (en thee), hardstikke lekker bierwijn.

In de pauzes kon je verder kletsen, of rust zoeken in het nabije bos. En er was een werkschap. Afrikaans denken, je kan je gezicht laten schrikken en lachen om het poppenspel "kassie kijken" over milieu en maatschappij, voor grote en kleine kinderen. Later op de middag waren er twee rondes met werkgroepen. In de eerste ronde werden twintig verschillende onderwerpen besproken, per werkgroep was je dus maar met één onderwerp bezig. Het was daarbij wel de bedoeling ook aandacht te blijven houden voor een bredere benadering, zoals met name de economische achtergronden en mogelijke strategieën voor verandering. In hoeverre dit getukt is hangt af van begeleider(s) en deelnemers. Inmiddels is duidelijk dat er ook hierover verschillende gevoelens bestaan. Voor de tweede ronde werden de deelnemers aan de twintig ver-

Mensen van Rampenplan bereiden de maaltijd

seld om in een nieuwe werkgroep in een speelvorm persoonlijk en direct met enkele keuzes gekonfiteerd te worden. Deze werkgroepvorm hadden sommige mensen van TANTAM leren kennen tijdens de internationale tegenkonferentie STED (Solidarity for Equality, Ecology and Development) die in mei 1990 tijdens een bijeenkomst van milieuministers in Noorwegen werd gehouden. De deelnemers worden door deze vorm gestimuleerd op een spontane en open wijze hun visies en ideeën te verwoorden. Hierdoor is er minder aanleiding voor abstractie en theoretische seldingenames dan bij gewone discussies. De verhalen over deze ronde variëren vooral tussen enthousiasme en meer enthousiasme.

Wervolgens was er de sluddiskussie. Deze werd algemeen als erbarmelijk slecht ervaren, wat ook veel mensen een teleurstelling was. Misschien waren de mensen gewoon moe en uitgeput, misschien dat het wel nooit lukt om met zoveel mensen tegelijk een discussie van enig nivo te kunnen realiseren. Of misschien had er toch een strakkere inkadering van het gesprek plaats moeten vinden, bijvoorbeeld door bepaalde stellingen als handvat te gebruiken. Misschien dat het ook niet zo belangrijk was, was er onderhand al genoeg

Afsluitend werd de "open brief aan zeven reorganisatoren" voorgelezen. Omdat discussies over slawerij kampen op konferenties vaak nodeloos veel tijd kosten en aanleiding zijn voor pietluttige details, ideologische stokpaardjes en alomteererkende open deuren was besloten om daar van af te zien. Ook al omdat zo'n slawerijverklaring eigenlijk helemaal niet belangrijk is. De open brief was vooral bedoeld als symbool naar buiten toe, al was het maar de pers. Nu nog te zien op de achterpagina van deze krant. Hij werd mooi voorgelezen, eerst in het medelands, en vervolgens, voor de buitenlandse deelnemers, ook in het engels. Het was stil, er was veel applaus. En vervolgens eten, voor wie wou. De afwas werd gedaan, er waren bloemen voor de portier en 's avonds nog zou er feest zijn.